

Nieuwe Autoriteit

De omgang met (gedragsproblemen van) leerlingen op een nieuw spoor?

Relinde VAN LIER en Hilde LEONARD

Scholen hebben al een hele weg afgelegd in de zoektocht naar een passende aanpak van probleemgedrag. Toch blijft de onmacht vaak groot. Haim Omer ontwikkelde vanuit zijn werk met gedragsmoeilijke jongeren in Israël een visie en instrumentarium dat volgens ons een antwoord kan bieden op deze onmacht.

Het begrip "autoriteit"

Heel wat opvoeders anno 2013 aarzelen om de term autoriteit in de mond te nemen. De huidige aversie tegen deze term heeft alles te maken met een vorm van autoriteit die tot 50 jaar geleden alomtegenwoordig was. De uitgangspunten van deze Oude Autoriteit (Omer, 2011), toegepast op de schoolcontext, zijn:

- leerkrachten zijn baas in de eigen klas, die ze met ijzeren hand leiden;
- leerlingen moeten kritiekloos uitvoeren wat leerkrachten hun opdragen;
- leerkrachten hebben altijd gelijk;
- in geval van conflict is de leerling in fout;
- er is een grote afstand tussen leerkracht en leerling;
- wie niet gehoorzaamt, krijgt straf. Leerkrachten kunnen zelf bepalen op welke manier ze dat doen. Geweld (fysiek, psychisch) is daarbij geen taboe;
- leerkrachten die hun klas niet onder controle krijgen, hebben geen gezag. Dat is hun eigen schuld. Ze moeten niet rekenen op solidariteit van hun collega's. Hulp nodig hebben is een teken van zwakte.

Deze vorm van autoriteit kwam onder druk in de jaren '60 van de 20^{ste} eeuw. Het recht van ieder mens, en dus ook ieder kind, op een eigen mening en eigen keuzes zijn sindsdien belangrijke westerse idealen. Opvoeding werd in die periode herdacht in concepten als luisteren naar (de behoeften van) kinderen, het geven van ikboodschappen en onderhandelen. Meer en meer raakten mensen ervan overtuigd dat kinderen enkel kunnen uitgroeien tot gelukkige volwassenen als ze omgeven worden met warme en liefhebbende volwassenen. Een autoritaire opvoeding zou deze gunstige ontwikkeling in de weg staan. Groot was dan ook de verbazing toen onderzoek uit de jaren '80 een permissieve opvoedingsstijl verbond met méér gedragsproblemen, criminaliteit, druggebruik, schooluitval, negatief zelfbeeld en depressie (Omer, 2007).

Sindsdien wordt het opvoedingsveld verdeeld tussen aan de ene kant opvoeders die vasthouden aan het ideaal van praten en rekening houden met de noden van kinderen, anderzijds opvoeders die terug willen naar het gezag van vóór de jaren '60. In haast iedere school zijn beide strekkingen aanwezig. Dit leidt niet alleen tot heel

wat discussies, maar maakt het ook onmogelijk om eensgezind een schoolbeleid uit te werken. Beide benaderingen halen elkaar in de praktijk vaak onderuit. Leerlingen weten bij wie ze welke reactie kunnen verwachten, voelen hoe collega's (en ouders!) elkaar vaak niet steunen, ... en scholen hebben, net als ouders, het gevoel dat het probleemgedrag van een aantal leerlingen hen ontglipt.

De Oude Autoriteit sluit niet aan op de waarden van deze tijd. Opvoeding uitsluitend via praten en onderhandelen lijkt niet te werken zoals verwacht... Er moet iets veranderen, maar wat en hoe?

Van therapeutisch werk met ernstig gedragsgestoorde jongeren tot een nieuwe visie op autoriteit in opvoeding en onderwijs

Haim Omer werkt als hoogleraar psychologie in Tel Aviv (Israël). Hij ontwikkelde in de jaren '90 een programma, gericht op ouders van jongeren met ernstige gedragsproblemen. Doel was om de machteloosheid van deze ouders om te buigen door een aantal effectieve instrumenten die hen kunnen versterken in hun ouderlijke positie. Daarbij liet hij zich inspireren door het Geweldloos Verzet van o.m. Mahatma Gandhi en Martin Luther King (Omer, 2007).

Het is een illusie, zo stelt Omer, dat je het gedrag van kinderen kan controleren. Opvoeders kunnen hopen dat hun opvoeding een bepaald effect heeft, maar wat jongeren ermee doen, hebben ze niet in de hand. Bij probleemgedrag is dat niet anders. Toch gaan ouders dan vaak wanhopig op zoek naar de sleutel waarmee ze hun kind kunnen doen "bijdraaien", vaak zonder succes. Hoe méér ouders dwingen, straffen, overreden, ... hoe sterker deze jongeren zich hiertegen vaak verzetten. Ook toegeven en praten helpen vaak niet: jongeren gaan alsmaar grotere toelofte eisen in ruil voor – vaak loze – belofte. De onmacht bij ouders wordt zo alleen maar groter.

Het is een illusie, zo stelt Omer, dat je het gedrag van kinderen kan controleren.

De doelstelling van Geweldloos Verzet is níét om jongeren te controleren. Het welslagen ervan wordt niet afgemeten aan het effect op

de jongere. Het doel is om de positie van ouders te herstellen, zodat ze opnieuw verantwoordelijkheid nemen ("Het is mijn plicht als ouder om mij te verzetten tegen dit gedrag!") en hun eigen kracht weer voelen.

In zijn boek "Nieuwe Autoriteit" verschuift Omer het accent naar een visie op opvoeding. Nieuwe Autoriteit staat niet alleen voor aanwezigheid en gezag, maar ook voor zorg en warmte. Dit wordt naar de praktijk toe vertaald in het concept "waakzame zorg". In dit boek gaat ook veel aandacht naar de vertaling van de instrumenten van Geweldloos Verzet naar de schoolcontext. Samenwerking tussen leerkrachten enerzijds, tussen school en ouders anderzijds, zijn in deze vertaling cruciale elementen. Omer legt ook meer de nadruk op de relatie tussen opvoeders en kinderen en het belang van hechting. Bij probleemgedrag neemt dit de vorm aan van verzoening en herstel, waarmee Nieuwe Autoriteit mooi aansluit bij het herstelgericht werken.

Nieuwe Autoriteit op school

Hieronder bekijken we aan de hand van enkele centrale begrippen hoe Nieuwe Autoriteit en Geweldloos Verzet op school er kunnen uitzien.

a. Vermijden van escalatie

Omer pleit voor het uitstellen van je reactie: je hoeft niet altijd onmiddellijk sanctionerend op te treden. 'Uitstel', als jouw gekozen antwoord op ongewenst gedrag, is een krachtige respons omdat je dan uit de escalatie kunt blijven (je straft of dreigt niet, én negeert ook niet). Je kunt een ongewenste situatie namelijk ook markeren.

Autoriteit heeft alles te maken met aanwezig zijn, in je eigen kracht staan en blijven, zowel in houding als in handelen.

Dan benoem je ze, je stelt dat je het gedrag opgemerkt hebt, dat jij er als leerkracht voor kiest om de les hierdoor niet te laten onderbreken, maar dat je er later op terug zult komen. Ook dat 'later' heb jij als leerkracht in de hand: dat kan zijn meteen na de les, maar je kan zelfs zonder gezichtsverlies duidelijk stellen dat je hier eerst met collega's over wilt praten. Uit de escalatie blijven van meer en meer straffen, dan wel steeds

maar weer toegeven en op zeker moment toch ontploffen, is een grote winst. Het is én geweldloos én verzet. Volgehouden en op termijn werkt het preventief.

b. Aanwezigheid

Autoriteit heeft alles te maken met *aanwezig zijn*, in je eigen kracht staan en blijven, zowel in houding als in handelen (Körner en Leme, 2011), om van daaruit in relatie te kunnen treden met jongeren.

- *Ik ben aanwezig.* Ik ben hier-en-nu, en niet ergens anders, noch lijflijk, noch in mijn beleving. Als leerkracht ben ik aanwezig bij het klasgebeuren (vb. gsm bannen). Ook op de speelplaats en in de gangen toon ik mijn professionele aanwezigheid. Ik laat aan

leerlingen merken dat ik ze zie.

- *Ik ben congruent.* Wat je ziet is wie ik ben, ik straal uit wie ik ben, hoe ik denk over mezelf, mijn job, mijn lesinhouden, deze school... Ik geloof in wat ik doe, ik doe waar ik in geloof. Zo straal ik betrouwbaarheid en geloofwaardigheid uit.
- *Ik voel me handelingsbekwaam.* Ik kan waar ik voor sta, lesgeven is mijn ding. Als er iets fout gaat, kan ik daarmee om. Ik hoef niet alléén of onmiddellijk een pasklaar antwoord te hebben. Ik kan er later nog op terugkomen of mensen uit mijn netwerk raadplegen.
- *Ik sta er niet alléén voor* want ik kan en mag steun en hulp vragen en verwachten van collega's en directie.
- *Ik heb en hou mezelf in de hand.* Ik blijf op die manier uit escalaties van verbale of andere agressie.
- *Ik ga op een verbindende manier om met leerlingen en collega's.* Ik heb aandacht voor hen en toon hen mijn betrokkenheid. Ik luister naar hun behoeftes en geef uiting aan die van mij.

Dit alles straal je als leerkracht uit in verbale en non-verbale taal (lichaam, stem).

c. Waakzame zorg

Het gaat bij Nieuwe Autoriteit over een zorgende, verbindende vorm van aanwezigheid. Daarom gebruikt Omer niet de vaak gehanteerde term monitoring (Patterson), maar spreekt hij over *waakzame zorg*. Waakzame zorg vertaalt zich op verschillende niveaus, afhankelijk van eventuele signalen van (ernstig) probleemgedrag. Als opvoeder word je doorheen deze drie niveaus steeds alerter en actiever:

- Een *open dialoog* is het open gesprek met leerlingen. Dit is de basis: je maakt contact met je leerlingen en weet wat hen bezighoudt.
- *Gerichte vragen* gaan een stap verder. Je vraagt door over een specifiek onderwerp, hoe en welke hulp ze eventueel nodig hebben. Je laat merken dat je ze in de gaten houdt. Dit doe je bij een vermoeden van probleemgedrag.
- Stap drie zijn de *éénzijdige acties*. In je zorg voor leerlingen neem je je verantwoordelijkheid op als er effectief sprake is van probleemgedrag. Je gaat eenzijdig actief aan de slag. Dit noemen Geweldloos Verzet. Omer en zijn team ontwikkelden hiervoor een aantal concrete instrumenten, zoals de aankondiging en de sit-in (zie kader 1). Het zijn stuk voor stuk manieren om je aanwezigheid te versterken.

d. Netwerken (met leerkrachten, opvoedend personeel, directie, ouders, medeleerlingen, externen)

In de Oude Autoriteit staat de opvoeder er alleen voor. "Je klas niet aankunnen" is de grootste nachtmerrie van menig leerkracht. Gezag wordt er gezien als een kenmerk van een persoon: je hebt het... of niet.

In de Nieuwe Autoriteit krijg je gezag vanuit verschillende bronnen: je eigen gedrag (afzien van geweld,

Het gaat bij Nieuwe Autoriteit over een zorgende, verbindende vorm van aanwezigheid.

Het is makkelijker om je innerlijk sterk te voelen en om rustig te blijven als je gesteund weet door een breed netwerk.

Kader 1: Voorbeeld van een sit-in.

Aanwezig: Thilda, ouders, directie, titularis, leerlingbegeleider, andere leerkracht.

Situatieschets:

Thilda, 3 bso, gaat constant over de schreef in haar gedrag t.o.v. klasgenoten (roddelen, kleineren) en leerkrachten (niet ingaan op opmerkingen, zeer storend lachen, met niets in orde zijn). Een volgkaart is al geprobeerd maar heeft niet veel uitgehaald. Haar resultaten worden steeds slechter.

Doelen:

- Op een duidelijke en samenhangende wijze aanwezigheid laten blijken.
- Het netwerk van aanwezigheid en toezicht versterken.
- Laten zien dat het verzet tegen het problematische gedrag serieus is.
- Laten zien dat de leerling steun mag verwachten en dat ouders en leerkrachten bereid zijn om haar te helpen haar problemen op te lossen.

Vorbereiding: leerlingbegeleider spreekt deelnemers vooraf aan

- met verzoek om hun aanwezigheid en steun.
- met uitleg over sit-in.

De sit-in zelf: netwerk, aanwezigheid, verbindende communicatie

- Minimum een half uur voor uittrekken, zonder onderbreking (vb. ieders gsm uit).
- Leerlingbegeleider vraagt om om de beurt positieve dingen over de leerling te vertellen.
- Dan: "We zijn hier echter vanwege (naam) om een oplossing te vinden voor (beschrijving probleemgedrag). Om te beginnen luisteren we wat de deelnemers hier weten over vervelende incidenten met jou" (om de beurt).
- Tussentijdse samenvatting door leerlingbegeleider.
- "We blijven nu zitten wachten tot jij ons vertelt hoe je ervoor gaat zorgen dat dat gedrag niet meer voorkomt."
- Een kwartier wachten en luisteren.
- Indien positief voorstel van de leerling: volwassenen overleggen over wie/hoe dit voorstel met leerling uitwerkt.
- Indien geen voorstel: "omdat jij niets brengt, zullen wij nu kijken hoe/wat je kunt/moet doen om dit goed te maken. Daarbij blijven je ouders ook betrokken." (vb. heel snel uit de les gezet worden bij brutaliteiten).

Na de sit-in: transparantie, continuïteit

- Bekendmaking aan alle betrokkenen (klasgenoten, team).
- Opvolging door klastitularis en leerlingbegeleider

volhouden, innerlijke kracht uitstralen) én vanuit de steun van een heel netwerk (collega's, ouders, medeleerlingen, externen). Ouders kunnen hun kind duidelijk maken dat ze verwachten dat het op school luistert naar juf of meester. Een vakleerkracht kan aan leerlingen laten weten dat hij verwacht dat ze het ook goed doen in de lessen van een collega. Eénzijdige acties worden krachtiger als ze gebeuren vanuit een gedeelde autoriteit. Het is makkelijker om je innerlijk sterk te voelen en om rustig te blijven als je gesteund

weet door een breed netwerk. Dit lukt alleen maar als opvoeders transparant zijn: als leerkrachten durven toegeven dat het tijdens hun les niet goed ging, als er ook tussen ouders en schoolteam een open uitwisseling is.

Kader 2 beschrijft een manier waarop ouders de autoriteit van leerkrachten kunnen versterken.

e. Relatiegebaren

Nabijheid is een sleutelbegrip in de Nieuwe Autoriteit. Door er te zijn laat de opvoeder aan de jongere merken: "Jij doet ertoe voor mij." Bij verhoogde waakzaamheid wordt dit: "Jij bent voor mij zo belangrijk, dat ik alles doe wat in mijn macht ligt om jou te behoeden voor destructief gedrag."

Probleemgedrag leidt in de praktijk echter makkelijk tot een verwijdering tussen jongere en opvoeder. Daarom benadrukt Omer dat het belangrijk is om, ook bij unilaterale acties, de relatie te blijven versterken. De volwassene laat via kleine gebaren merken dat hij de jongere graag heeft. Op die manier probeert hij de positieve stemmen in de jongere meer naar voor te halen. Omer is er immers van overtuigd dat ook jongeren die ernstig probleemgedrag vertonen, het diep van binnen anders willen. Achter elk conflict schuilt het verlangen naar verbinding. Deze gebaren staan los van enig engagement van de jongere. Ze kunnen spontaan gesteld worden door alle leden van het steunnetwerk. Zo wordt voorkomen dat de jongere zich geconfronteerd weet met de afstandelijke, alwetende Oude Autoriteit. Ook na incidenten staat herstel van de relatie centraal. Leerkrachten gaan na een incident in gesprek met de leerling om een nieuwe start te maken. Ouders helpen hun kind om incidenten die op school gebeurd zijn, weer goed te maken. De jongere staat er niet alleen voor: opvoeders steunen hem/haar in het opnieuw opnemen van de relatie.

***Jij bent voor mij
zo belangrijk, dat
ik alles doe wat in
mijn macht ligt om
jou te behoeden
voor destructief
gedrag.***

Sterktes en valkuilen

Haim Omer heeft naar onze mening recente inzichten uit psychologie en pedagogiek geïntegreerd in een praktisch bruikbaar model. Het helpt opvoeders om invulling te geven aan hun positie op een krachtige én verbindende manier. Het reikt handvatten aan om in die kracht te blijven bij aanhoudend probleemgedrag. Wij zien hierin een realistisch antwoord op de onmacht die we op vele scholen opmerken. Het sluit ook goed aan bij andere modellen (herstelrecht, handelingsgericht werken,...) die momenteel geïmplementeerd worden.

We zien echter ook een aantal mogelijke valkuilen:

- In zijn teksten legt Omer o.i. een té eenzijdige focus op autoriteit, waardoor het verbindende element te veel op de achtergrond blijft. We verkiezen daarom de term Verbindend Gezag. Die lijkt ons beter de essentie te vatten.

Kader 2: Oudermeeting rond een vastlopende klas

Situatieschets

- Klas 3 bso, verzorging-voeding, 12 meisjes.
- Aanhoudend storend gedrag, zowel individueel als klassikaal.
- Dalende resultaten bij de leerlingen en stijgende frustratie bij de leerkrachten.

Doelen

- aan de leerlingen duidelijk maken dat we het ernstig nemen met hun gedrag en er iets "anders" tegenover stellen;
- naar ouders transparant beroep doen op hun medewerking: "we doen dit samen".

Interventies tot nu toe

Individuele begeleidingsgesprekken, individuele contacten met ouders, nota's in agenda's, individuele sancties en klasgesprek konden er niet voor zorgen dat er terug lesgegeven kan worden in deze klas.

Verloop

- Voorbereiding: alle ouders (vaders en moeders) zijn telefonisch uitgenodigd. Ze kregen datum + beginuur + einduur met de boodschap: "u bent allemaal weer op tijd thuis voor de match van de Rode Duivels tegen ..."
- Directie + klastitularis + leerkracht + leerlingbegeleider hebben samen het opzet van de avond uitgewerkt.
- Klasopstelling zoals tijdens een gewone les in een ordelijke klas.
- Welkom aan alle ouders: hun aanwezigheid wordt benoemd als bewijs van betrokkenheid bij het (school)leven van hun kind. "We hebben het, zoals telefonisch afgesproken, niet over individuele leerlingen".
- Statements: dat *zij als ouders* betrokken zijn; dat *wij als school* goed onderwijs willen leveren, en dus slaagkansen willen bieden aan hun kind; dat *hun kind in feite ook* op school wil blijven. "we hebben mekaar nodig en vragen bij deze uw ondersteuning voor ons werk. Laat ons samen aan één zeel trekken."
- Concrete vragen:
 - wilt u alstublieft een gesprek aangaan met uw kind over deze avond;
 - wilt u alstublieft de agenda (= communicatiemiddel) checken en eventuele nota's ondertekenen;
 - wilt u alstublieft een gesprek aangaan met uw dochter als er een nota in de agenda staat.
- Bel gerust als er iets onduidelijk is. Wij bellen u ook indien nodig.
- Dank voor uw betrokkenheid.

Deze bijeenkomst duurde 20 minuten.

Effecten

- verbazing alom bij ouders, dat ze met zoveel waren komen opdagen;
- verbazing bij leerlingen (idem);
- contacten achteraf met deze ouders waarin gewag werd gemaakt van de positieve invloed: aan één zeel trekken, werkt fijner dan (denken dat we) elkaar tegenwerken;
- duidelijk meetbare verbetering in het gedrag en de resultaten van de leerlingen.

- Scholen moeten goed afbakenen voor welk soort situaties ze éézijdige acties willen inzetten. Omer spreekt over (zelf)destructief gedrag. Op school kan dit uitgebreid worden naar "ieder gedrag dat de goede schoolwerking verhindert." Deze instrumenten mogen echter niet misbruikt worden om de autonomie van leerlingen af te nemen.
- Verbindend Gezag is een grondhouding. Het vereist een bewuste keuze om ze proactief én reactief in praktijk te brengen. Dit vraagt van leerkrachten de nodige studie, zelfreflectie en communicatieve vaardigheden. Omer besteedt hieraan nauwelijks aandacht. Bij implementatie zullen leerkrachten hierin best ondersteund worden.
- Verbindend Gezag werkt maar in een context (team, ouders) waar een effectief ondersteunend netwerk uitgebouwd is. Het lijkt ons een hele uitdaging om scholen in dit proces te begeleiden.

Wij hopen dat Nieuwe Autoriteit zijn weg zal vinden naar het Vlaamse onderwijs, en dat in de praktijk antwoorden zullen ontwikkeld worden op deze valkuilen. Een jaar geleden startten we met een tiental onderwijzers een werkgroep om de implementatie van dit ideeëngoed te ondersteunen. Dit resulteerde onder meer in het creëren van een opleidingsaanbod en een platformtekst. Verdere acties zijn gepland. We komen graag in contact met iedereen die hieraan mee wil werken!

Relinde VAN LIER* en Hilde LEONARD**

Contact: hilde.leonard@pandora.be en relindevanlier55@gmail.com

* Leerlingenbegeleidster HIVSET, Turnhout.

**Zelfstandig nascholer, gespecialiseerd in voorkomen van en omgaan met grensoverschrijdend gedrag.

BIBLIOGRAFIE

- Körner, B., & Lemme, M. (2011). *Neue Autorität als Handlungs- und Handlungskonzept im eigenen professionellen Handeln*. Systema Heft, 25/3, 205-217.
- Omer, H. (2007). *Geweldloos verzet in gezinnen*. Houten, Bohn Stafleu van Loghum.
- Omer, H. (2011). *Nieuwe Autoriteit*. Amsterdam, Hogrefe & Molemann.
- www.newauthority.net (website van Idan Amiel en team (Tel Aviv), die in november 2013 in Vlaanderen te gast waren.)

NOTEN

1. Meer info op www.ua.ac.be/CNO.
2. Recente info op www.bigv.be (Belgisch Instituut Geweldloos Verzet).